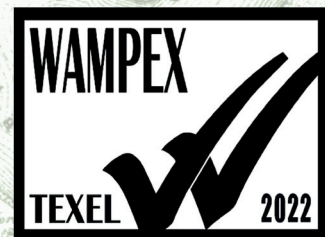

IN DIT NUMMER

- 1 Colofon
- 1 Van de redactie
- 1 Contributieverhoging
- 1 Aankondiging: Over graven en begraven op Texel
- 2 UITNODIGING: Presentatie van Kwapsma over Wampex Texel
- 3 Het kooiboetje van Spang, *Kees Jaap Harting*
- 8 Nog geen gas te bekennen, *Bas Huisman*
- 10 Alle namen bekend, *Bas Huisman*
- 12 Schuifelen op een middeleeuwse versterking, Archeologisch onderzoek op de locatie van de voormalige discotheek J'Elleboog in Den Burg, *Sander Gerritsen*
- 18 Het vrijwilligersuitje naar Vlieland, *Gré de Waard*
- 19 'De oostersche stad', alle namen nu bekend, *Bas Huisman*
- 19 Reacties op HVT 144
- 20 Historische teelt en vangst van Oesters *Ostrea edulis* Linnaeus, 1758 op Texel en bij Den Helder en Wieringen, *Karel Essink*
- 28 Meester Quant uit Oost, *Kees Floor*
- 32 Een moeilijk leven, *Hillie Vlas*

COLOFON

Uitgave van de Historische Vereniging Texel

Opgericht 17 mei 1985

ANBI erkend

ISSN 1384 - 7171, verschijnt 4x per jaar

Nummer 145, december 2022

Vormgeving en productie:

Grafisch Centrum Reiding - Zuidhorn

UITGAVE VAN DE

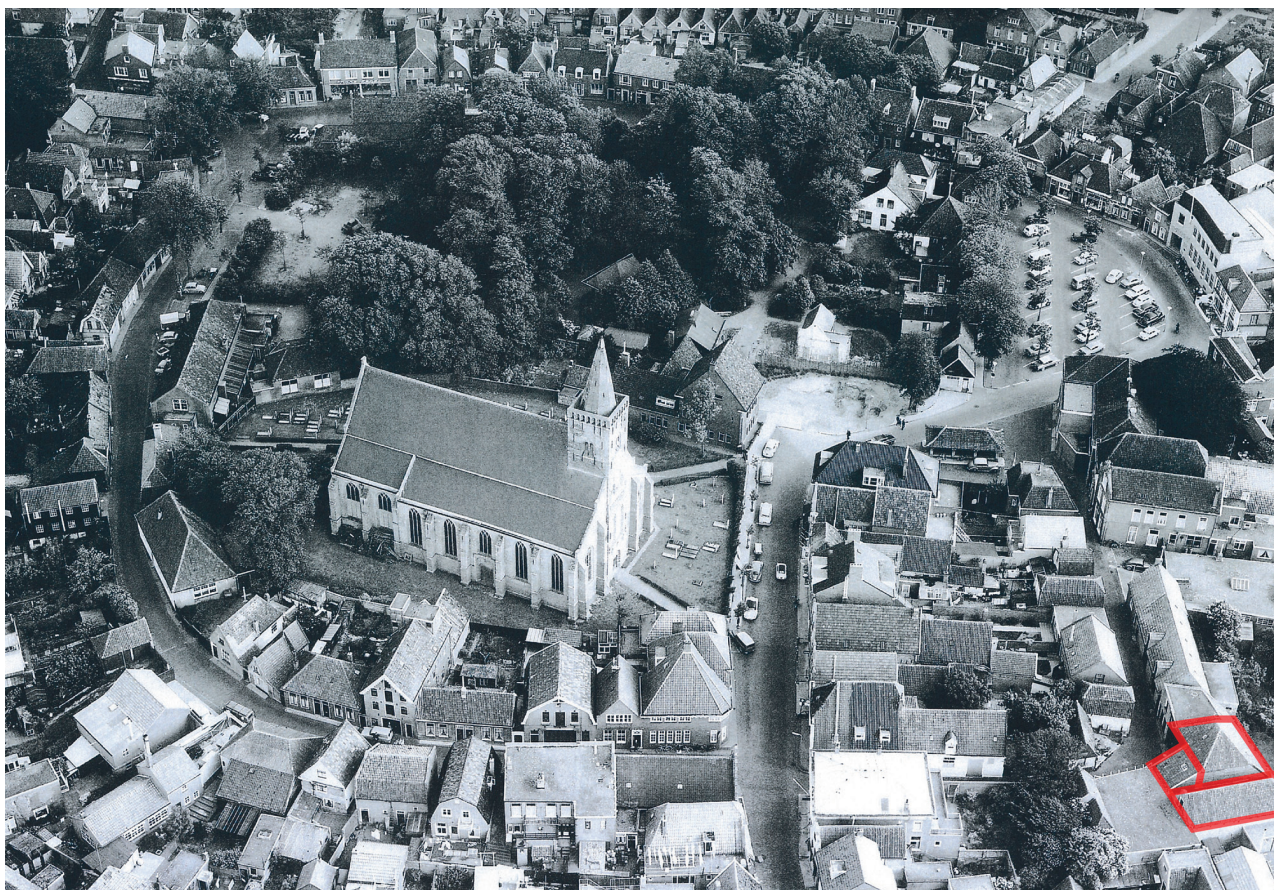
HISTORISCHE
VERENIGING

TEXEL

NUMMER 145

DECEMBER 2022

In de nacht van 7 op 8 augustus 2012 gingen aan de Kantoorstraat in het centrum van Den Burg de beroemde discotheek J'Elleboog en de naastgelegen pizzeria in vlammen op. Deze discotheek was gevestigd in een oude omgebouwde stolpboerderij. Een groot deel van de volwassen Texelaars ontmoette op deze plek hun partner. Wat de mensen destijds niet wisten is, dat onder de vloerdelen waarop men danste, resten aanwezig waren van een ringwalburg uit de Middeleeuwen. Deze ronde versterking heeft in grote lijnen de vorm van het huidige Den Burg bepaald. Het onderzoek aan de Kantoorstraat uit 2021 heeft resultaten opgeleverd die de archeologen versteld deden staan en het verhaal van middeleeuws Texel en Den Burg op z'n kop zette.

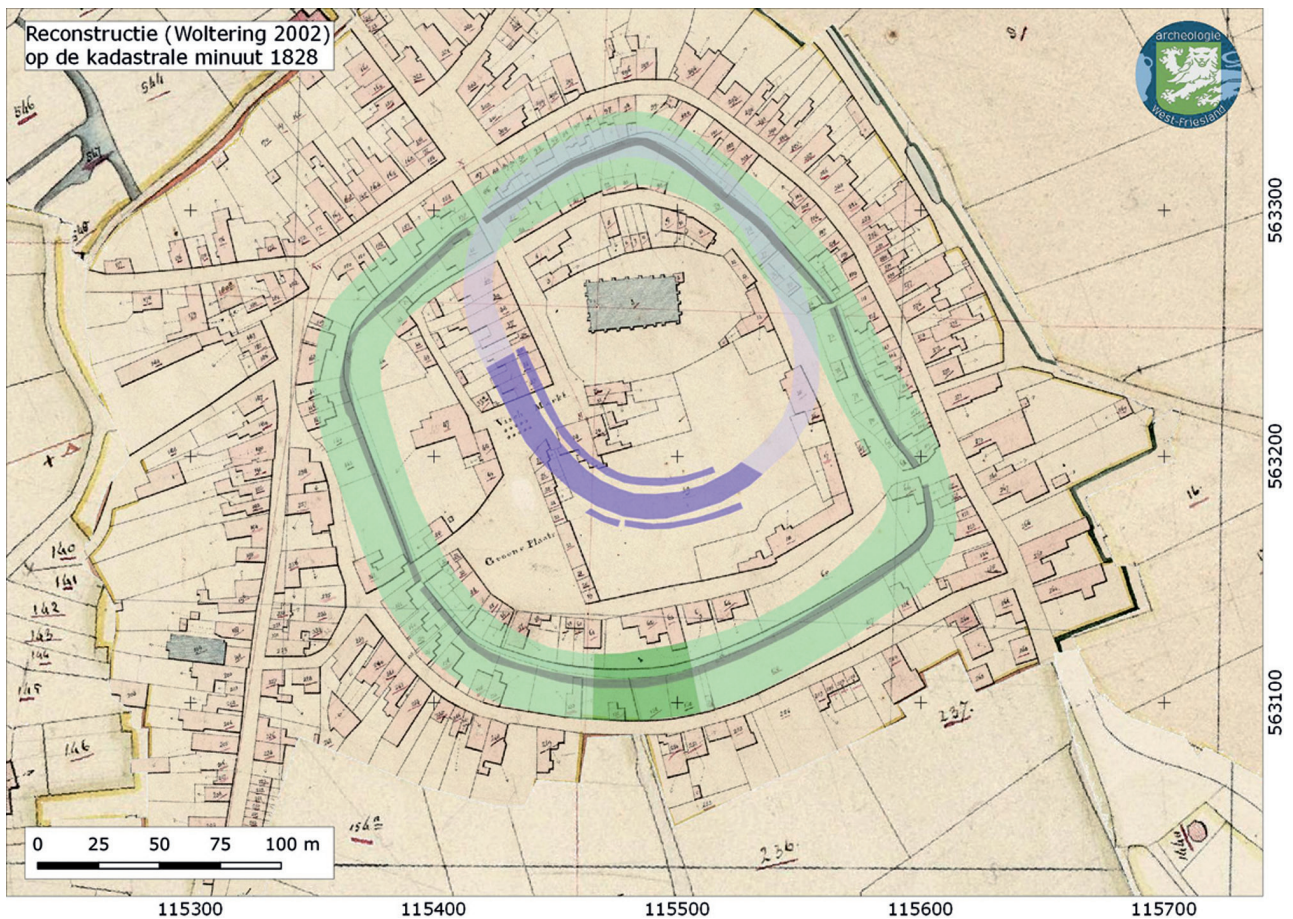
Luchtfoto van een gedeelte van het centrum van Den Burg met rechtsonder in rode kaders de stolpboerderij met aanbouw. De foto is rond 1965 vanuit het noorden genomen.

Den Burg onder de loep

In het centrum van Den Burg zijn in de afgelopen decennia vele archeologische onderzoeken en waarnemingen gedaan. De oudste dateren uit 1942 en 1943. Tijdens deze periode midden in de Tweede Wereldoorlog werden door het Rijksmuseum van Oudheden onder leiding van het Duitse Leger meerdere waarnemingen gedaan. Daarbij zijn voor het eerst grachten en omwalling van de 'binnenste ring' gezien. Deze werden geïnterpreteerd als een kleine vroegmiddeleeuwse ringwalburg met de huidige Burghtkerk als middelpunt. In 1952 heeft de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) onder leiding van Dr. Herre Halbertsma twee sleuven gegraven aan de buitenzijde van het centrum. Eén ter hoogte van Parkstraat 10-12 en één aan de Warmoesstraat 34. Hierin

werd een brede gracht aangesneden van de 'buitenste ring'. Tijdens de bouw van het voormalige gemeentehuis in 1967 zijn archeologische waarnemingen gedaan. Hierbij zijn drie grachten van de 'binnenste ring' in zowel vlak als profiel gedocumenteerd. De ontgraving van de bouwkuip is toen helaas uitgevoerd zonder archeologisch toezicht, waardoor alleen de diepste sporen konden worden onderzocht. De ondiepe resten zijn ongezien weggegraven. Dit incident vormde in 1968 voor het Ministerie de aanleiding tot het aanwijzen een groot deel van het centrum van Den Burg als archeologisch rijksmonument.

Meer recentelijk zijn aan de Groeneplaats (2017) en de Warmoesstraat (2020) onderzoeken uitgevoerd door Archeologie West-Friesland. Voor aanvang van deze

Reconstructie van het middeleeuwse Den Burg door archeoloog Flip Woltering (2002) met in lila de binnenste en in groen de buitenste ring.

opgravingen werd gedacht dat de binnenste ring een vroegmiddeleeuwse oorsprong had en dat de buitenste versterking was aangelegd door graaf Jan van Beaumont in de 14de eeuw. Dat bleek niet zo te zijn. Door ook aan de Kantoorstraat nieuwe dateringsmethoden toe te passen, staat een groot deel van de oude aannames op losse schroeven.

De stolp

Discotheek J'Elleboog was volgens de inwoners van Den Burg gevestigd in een 'ouwe skuur' of 'paardestal' waar men tijdens het uitgaan de balken van de dak dragende constructie kon zien. Het was een stolpboerderij. Deze stolp zal rond 1700 zijn gebouwd. De vondst van een gemetselde flesvormige waterput van Friese boerengeeltjes aan de noordzijde van het terrein verraadt dat daar al vanaf de bouw van de stolp een stal aanwezig moet zijn geweest. De put bleek gefundeerd op een houten wagenwiel.

De Kantoorstraat, links achterin de stolp waarin later de J'Elleboog gevestigd was.

Rechts vooraan de zijgevel van de Karseboom. 'Straatje op Texel', olieverfschilderij door Floris Verster uit 1903.

Met behulp van een magneet wordt gekeken of er metalen voorwerpen op de bodem van de put liggen.

Net voorbij de hoek van de Kantoorstraat richting de Burgwal is in het verleden tegen de stolp een kleine vierkante schuur gebouwd. Binnen deze aanbouw zijn ijzeren platen gevonden die mogelijk onderdeel zijn geweest van een industriële oven. Op basis van luchtfoto's weten we dat dit deel een schuin dak had, afwaterend richting de Kantoorstraat. Uit kadastrale gegevens is bekend dat het pand in 1832 in bezit was van de kastelein Simon Kikkert en dat het gebouw werd gebruikt als schuur voor de landbouw. Later, vermoedelijk in het begin van de 20ste eeuw, heeft men een nieuwe stal op de gedempte gracht ten noorden van de stolp gebouwd. Van dit deel is de betonnen stalvloer met veeboxen teruggevonden. Hier stonden midden in Den Burg de koeien. De stolp heeft een atypische vorm met afgeknot deel aan de straatzijde. Dit is met betrekking tot de ligging echter praktisch, omdat vanaf een boerenwagen op de straat het hooi zo door een hoog hooiluik tussen de palen van het vierkant in de hooiberg kon worden opgeslagen.

Wal en gracht

Door over de volledige lengte van het terrein een sleuf te graven tussen de baksteen funderingen van de stolpboerderij door, is een lang en uitzonderlijk profiel verkregen. Daarmee ontstond een scherpe doorsnede door de gracht en de tegen de gracht aan liggende wal.

Na ontmanteling blijkt de waterput gefundeerd op een houten wagonwiel.

Aan de noordzijde (uiterst rechts op de foto) is het midden van de oude gracht aanwezig. Onder de 19de en 20ste-eeuwse grond waarmee de gracht werd gedempt, zijn middeleeuwse vullingslagen gevonden die teruggaan tot de oorsprong van de ringwal. In de Middeleeuwen is de grond van een prehistorische akker en het gele dekzand daaronder weggegraven en aan de kant van de ontgraving laagsgewijs gestapeld. Gevonden hoefindrukken laten zien dat bij het grondverzet hoefdieren werden ingezet, mogelijk in combinatie met karren. Door de ontgraving ontstond buiten de aarden wal een gracht van 25 m tot 30 m breed, 2 m diepte met daar binnen een wal van 6 m breed. Vermoed wordt dat deze wal een hoogte had van 2 m tot 2,5 m. Zo ontstond een hoogteverschil van mogelijk wel 4,5 m. De zij- en bovenkanten van de wal waren bekleed met gestoken zoden waar gras op groeide. De wortels en de zoden groeiden aan elkaar zodat een stevige schil ontstond en de grond bij neerslag niet wegspoelde. Door de afdekking met gras had de wal het uiterlijk van een enorme tuunwal of een steile dijk. Bovenop de versterking stond mogelijk een lage borstwering met een houten schutting gemaakt van palen en vlechtwerk in de vorm van kantelen. Hierdoor konden boogschutters zichzelf beschermen en eventuele aanvallers van achter hun dekking beschieten. In een latere fase is de wal verder verhoogd en verbreed met extra grond en opnieuw bekleed met zoden, ditmaal van meer kleiig

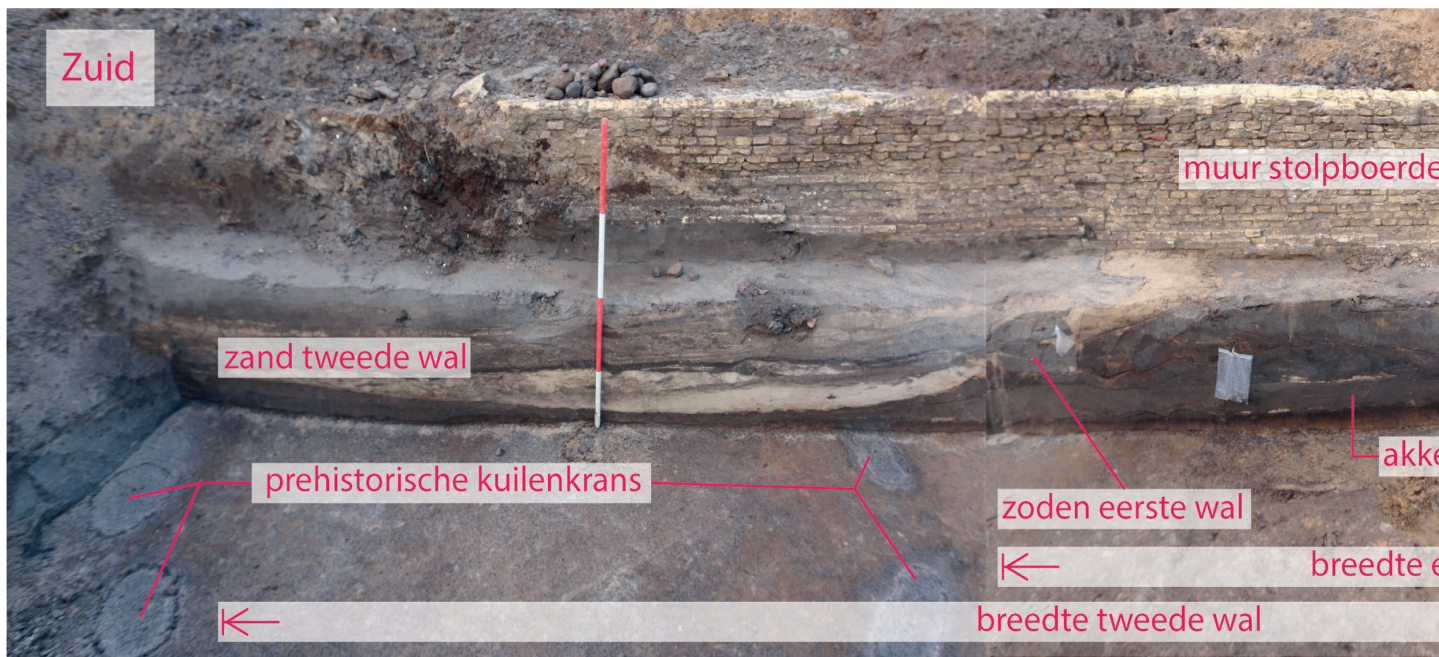
materiaal gestoken uit de omliggende kwelders. De wal werd waarschijnlijk een stuk breder en ongeveer een meter hoger maar ten opzichte van de oudste wal meer glooiend aan de binnenzijde. Hierdoor was de bovenzijde van de wal vanuit het centrum van de versterking makkelijker te bereiken. Hierdoor konden krijgers zich sneller verplaatsen binnen de ringwalburg mochten de gevechten zich verplaatsen tijdens een aanval.

Na de middeleeuwen verloren de versterking en de gracht hun functie en werd de gracht vooral gebruikt door de bewoners voor wassen van kleding en het storten van vuilnis. Tijdens het onderzoek is een trappetje gevonden met aan de onderzijde een vloertje van keien waarlangs men in de 17de eeuw tot aan de gracht kon afdalen.

De bewoners van Den Burg hebben de gracht lang gebruikt om afval te dumpen, vaak tot frustratie van het toenmalige gemeentebestuur. Hier kwam in 1903 een einde aan toen het laatste stuk van de gracht werd gedempt en de afwatering en dergelijke via een nieuw rioolstelsel werd geregeld. In 2021 zijn hiervan aan de Parkstraat de grote gresbuizen van 0,5 m doorsnede gevonden.

Een rustig moment tijdens de open dag.

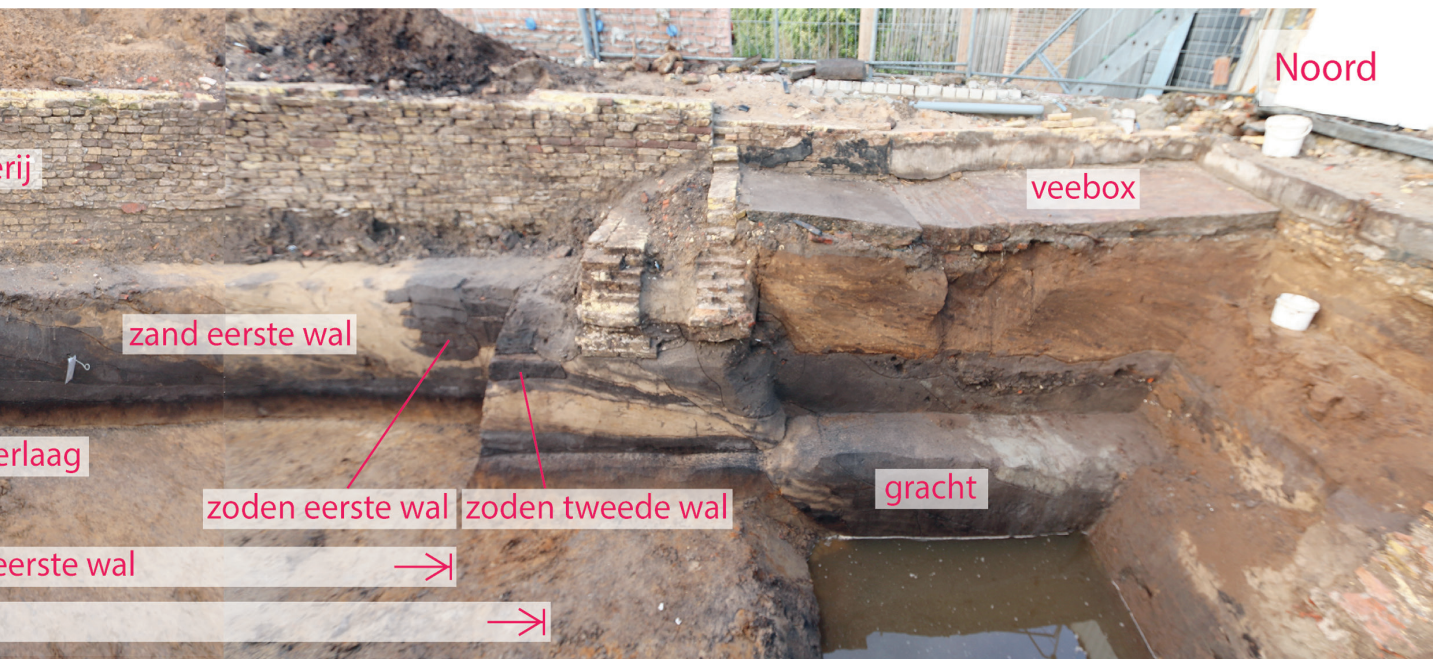
Ouderdom en reconstructie

Voor het eerst is tijdens dit onderzoek op grote schaal gebruik gemaakt van OSL. Dateren met OSL (Optical Stimulated Luminescence) gaat uit van het gegeven dat mineralen zoals kwarts en veldspaat, de bestanddelen van zand, licht (luminescentie) kunnen uitstralen. Met de methode wordt het moment bepaald wanneer zand het laatst licht heeft gezien. Daarmee wordt de afzetting of begraving

van sediment gedateerd. Dit onderzoek werd aan de Kantoorstraat uitgevoerd door de Universiteit van Wageningen (WUR) onder leiding van prof. dr. Jakob Wallinga.

Uit zijn onderzoek is gebleken dat de wal aan de Kantoorstraat is aangelegd in de 8ste of vroeg 9de eeuw, terwijl vooraf werd aangenomen dat de aanleg van de 'buitenste ring' in de 14de eeuw zou hebben plaatsgevonden. Hierdoor kan voorlopig en voorzichtig worden geconcludeerd dat er geen eeuwen verschil zit tussen de aanleg van de binnenste en buitenste ring maar dat ze vermoedelijk tegelijk hebben gefunctioneerd. Wellicht vormde de binnenste ring een scheiding tussen het kerkelijke deel en het burgerlijke deel van Den Burg.

Met deze nieuwe - voorlopige - inzichten ontstaan wel veel vraagtekens. Waarom is de versterking van Den Burg ouder dan de ringwalburgen elders langs de Noordzeekust zoals Souburg en Domburg? Is de versterking gebouwd door de nieuwe Frankische overheersers als reactie tegen de constante dreiging van de Friezen die onder Radboud in de vroege 8ste eeuw nog oprukten tot Utrecht en Dorestad? Of is de burg juist een antwoord van de bedreigde Friezen op de Frankisch-christelijke agressie? Of hangt de bouw toch samen met vroege invallen van de Noormannen? Misschien ligt het wel voor de hand dat de andere eerder genoemde ringwalburgen elders ook ouder blijken te zijn dan tot nu toe wordt aangenomen. Deze zijn vaak gedateerd aan de hand van keramiek en soms met behulp van dendrochronologie (jaarringonderzoek). Mogelijk dateren deze scherven uit een latere gebruiksfase van de versterkingen in plaats van tijdens de aanleg ervan. Mogelijk blijkt bij toekomstig onderzoek met OSL wellicht dat de aanleg van de grachten en omwalling van

andere ringwalburgen niet afwijkt van die van Den Burg en dat ze eveneens in de 8ste of vroeg 9de eeuw zijn gebouwd. Dat sluit aan bij het idee dat de ringwalburgen in eerste instantie als vluchtburch zijn gebruikt ter bescherming van de lokale bevolking voor invallen van 'zeevolkeren', of die volkeren nu Friezen, Saksen of Noormannen zijn geweest. De versterkingen zouden in de eeuwen daarna pas gebruikt zijn om meer permanent in te wonen. Zo is burgerlijke bewoning van vóór de 14de eeuw binnen de ringwal van Den Burg vooralsnog niet aangetoond. Toekomstig onderzoek in het centrum van Den Burg

zal meer duidelijkheid geven over de oorsprong, fasering en het gebruik van deze en andere ringwalburgen langs de Noordzee.

Tenslotte

Als klap op de vuurpijl werd onder de resten van de wal en de prehistorische akkerlaag een deel van een kuilenkrans gevonden. Deze dateert vermoedelijk uit de Midden-Bronstijd (rond 400 v. Chr.). Dergelijke structuren zijn eerder gevonden tijdens de grote opgravingen aan de Beatrixlaan in de jaren '70 van de 20ste eeuw. De functie van een kuilenkrans wordt soms

Op dit detail van de kaart van de Zijpe door Jan van Scorel (1552) is de omgrachting rond Den Burg als laagte rondom de bebouwing te zien.

in de rituele sfeer gezocht. Het geeft in ieder geval aan dat het huidige centrum van Den Burg al ruim voor het begin van onze jaartelling in gebruik was door een gemeenschap van prehistorische boeren.

Deze tekst verschijnt tevens als folder Archeologie Texel 6 van Archeologie West-Friesland. Zie voor het onderzoek en de uitgaven van Archeologie West-Friesland: archeologiewestfriesland.nl

Dank gaat uit naar: Aannemingsbedrijf A. Tuin, Den Helder, NWO, Roy van Beek, Annet van Boven, Paul Dekker, Gelein Jansen, Inge de Jong, Wouter Kuip, Jelle Moree, Kirsten de Nooijer, Hans van Poelje, Jort Smit, Theo Timmer, Erna Voskuilen en Jakob Wallinga.

Verantwoording afbeeldingen:

Alle afbeeldingen zijn vervaardigd door Archeologie West-Friesland met uitzondering van:

Nationaal Archief: Jan van Scorel schetstekening

RCE: reconstructie tekening door Woltering

Het schilderij van Verster: Stichting J.B. Scholtenfonds aan Groninger Museum © Foto: Marten de Leeuw

Het vrijwilligersuitje naar Vlieland

Gré de Waard

Twee jaar lang kon het vrijwilligers-uitje door corona niet doorgaan. Deze keer kwam de uitnodiging al vroeg binnen. Op 1 september vond het plaats.

's Morgens om 9.30 uur vertrok het gezelschap met de Vriendschap naar de Vliehors. Het was mooi weer, de zon scheen en er stond een stevige frisse wind. Het programma begint met koffie en gebak op het terras van Hotel Zeezicht bij de haven. Het gebak was een leuke verrassing. Het dorp Oost Vlieland is redelijk authentiek gebleven. Een dorp zoals een dorp hoort te zijn, niet alleen gericht op het toerisme. In het Bezoekerscentrum de Noordwester was

het geraamte van de potvis de blikvanger.

Aan alles was gedacht zo ook aan een heerlijke lunch op het terras van Badhotel Bruin. Hierna werd het Tromp's Huijs door ons bezocht. Daarna hadden we nog wat 'vrije tijd'.

Om 16.30 uur vertrok de bus van de haven naar het Posthuis. Wachtend op de truck is, op een duin, de groepsfoto gemaakt. Als kers op de taart zagen we op de terugweg zehonden zwemmen en op de zandbank liggen. Het was een bijzonder, leuke en gezellige dag. Arthur en Ina hartelijk bedankt.